
ԳԱՅԱՆԵ ԱՄԻՐԱՂՅԱՆ. Ութձայն համակարգը հայ հոգևոր երգարվեստի Նոր Ջուղայի կամ Հնդկահայոց երգվածքում, *Երևան, ՀՀ ԳԱԱ “Գիտություն” հրատ., 2016, 529 էջ:*

Արդի երաժշտագիտության կարևորագույն և հրատապ խնդիրներից մեկը XVIII–XIX դարերում ձևավորված հայ հոգևոր երգեցողության դպրոցների ուսումնասիրությունն է, Էջմիածնի, Կոստանդնուպոլսի, Վենետիկի, Երուսաղեմի և Նոր Ջուղայի (կամ հնդկահայոց) երգվածքների համակողմանի հետազոտումն ու դրանց բնորոշ առանձնահատկությունների բացահայտումը, ինչպես նաև այդ երգվածքները ներկայացնող մեղեդիների դիտարկումը Ութձայն համակարգի շրջանակներում: Այս ամենի նպատակը հայ հոգևոր երաժշտության՝ մինչ այժմ հայտնի ձայնագրությունների դարձվածաբանական բազային շտեմարանի ստեղծումն է, ինչն էլ, իր հերթին, խազագիտության բնագավառում տարվող աշխատանքների նախահիմքերից մեկն է:

Հայ երաժշտագիտության առջև ծառայած առաջնահերթ խնդիրների խոր գիտակցությամբ է արվ. թ. Գայանե Ամիրաղյանը ձեռնամուխ եղել Նոր Ջուղայի կամ հնդկահայոց երգվածքի սույն ուսումնասիրությանը: Հեղինակն արդի հայ երաժշտագիտության թեև երիտասարդ, սակայն արդեն վաղուց կայացած և իր ուրույն տեղը գրաված առաջատար դեմքերից է՝ օժտված պրոֆեսիոնալիզմով, մասնագիտական բարձր պատրաստվածությամբ, լայն մտահորիզոնով: Նա բազմաթիվ գիտական հոդվածների հեղինակ է, զեկուցումներով հանդես է եկել հանրապետական և միջազգային գիտաժողովներում, Վիեննայի Մոնոդիայի ուսումնասիրության ընկերության անդամ է:

Գ. Ամիրաղյանի աշխատության մեջ առաջին անգամ համապարփակ ներկայացվում է Նոր Ջուղայի երգվածքը Էմի Աբգարի ձայնագրությամբ, բացահայտվում է դրա պատմական արժեքը, դերն ու նշանակությունը հայ հոգևոր երգեցողության համակարգում: Հեղինակն ուսումնասիրել է ահռելի բնագրային նյութ՝ XIX դարավերջին և XX դարասկզբին տպագրված հայտնի ժողովածուներից մինչև XXI դարասկզբը հարատևած դեռևս անհայտ ձայնագրությունները՝ իր հիմնական նպատակը համարելով

Ութձայն համակարգի՝ հնարավորինս համակողմանի ուսումնասիրումը Նոր Ջուղայի երգվածքում, նրա ինքնատիպ ոճական գծերի վերհանումը՝ կիրառելով հայ երաժշտագիտության մեջ մշակված մեթոդաբանությունն ու հիմնարար տեսական դրույթները: Գիտական շրջանառության մեջ են դրվել Է. Աբգարի ձայնագրած «Պատարագի» մեղեդիների՝ Կոմիտաս Վարդապետի կատարած մշակումների նոր տարբերակները, որոնք հայտնաբերվել են հետազոտողի ջանքերի շնորհիվ, ինչպես նաև Փարիզի Նուբարյան գրադարանում հանգրվանած՝ Է. Աբգարի հրատարակած «Պատարագամատոյցի» մինչ այժմ անհայտ հատորը՝ Կոմիտասի նշագրումներով: Այս նորագյուտ նյութերի հիման վրա արված դիտարկումները թույլ են տվել ուսումնասիրողին կարևոր եզրահանգումներ կատարել նորջուղայական երգվածքի մասին՝ փաստելով վերջինիս ոճական անադարտությունն ու ամբողջականությունը, հարազատությունն ազգային հոգևոր երգարվեստի ոգուն:

Առաջին գլխում («Նոր Ջուղայի կամ Հնդկահայոց երգվածքի ձևավորումը. պատմական ակնարկ») պատմագիտական, հուշագրական ու այլ գրականությունից քաղված տեղեկությունների և փաստերի հիման վրա ընթերցողին է ներկայացվում Նոր Ջուղայի գաղթօջախի և հայոց թեմի հիմնադրման, հոգևոր երգվածքի ձևավորման, Է. Աբգարի գործունեության ու նրա կողմից Նոր Ջուղայի հոգևոր երգերի գրառման մասին բովանդակալից պատմական ակնարկը: Երկրորդ գլուխը («Ութձայն համակարգը արգարյան գրառումներում. քննահամեմատական ակնարկ») հիմնարար ուսումնասիրություն է նորջուղայական շարականների մասին: Կիրառելով համալիր և համեմատական-վերլուծական մեթոդները՝ Գ. Ամիրադյանը, ըստ ձայնեղանակային բնորոշ հատկանիշների, մանրագնին քննության է առել Է. Աբգարի ձայնագրած բազմահատորյակի բոլոր 121 նմուշները:

Առաջնորդվելով նախապես մշակված, հստակ դասակարգումներով՝ հեղինակը հետևողականորեն բացահայտել է Աձ-Դկ (մայր և դարձվածք), ստեղի շարականներում, ինչպես նաև սկսվածքներում, «Փառք», «Այժմ և միշտ» հատվածներում դրսևորված մի ամբողջ շարք առանձնահատկություններ, որոնք վերաբերում են դրանց ձայնակարգային նկարագրին և ինտոնացիոն զարգացմանը, բնորոշ մեղեդիական դարձվածքներին, այդ

թվում՝ մեղեդիական ոճերին, ինչպես նաև՝ սկսող, հանգչող, հարաբերական ավարտի ու վերջավորող դարձվածքներին: Կարևոր նորամուծություն է այն, որ ձայնեղանակներին բնորոշ հիմնական գործառութային աստիճանները քննելիս՝ դիմող, հանգչող, գործածվող, վերջավորող ձայների հետ մեկտեղ ուսումնասիրողը կիրառել է սկզբնավորող ձայնի, ինչպես նաև՝ հարաբերական ավարտի հնչյունի գործառույթները: Դիտարկման առանձին նյութ են դարձել միջձայնեղանակային դարձվածաբանական կապերը, ձայնեղանակային բնորոշ թռիչքները, նորջուղայական երգվածքի ռիթմական նկարագրի ինքնատիպ դրսևորումներից մեկը՝ տրիոլային ռիթմը: Առանձին ենթագլխով անդրադարձ է կատարվել նաև շարականների վանկաչափական առանձնահատկություններին:

Երրորդ գլխում («Նոր Ջուղայի կամ Հնդկահայոց երգվածքի այլ ձայնագրություններ») նույն մեթոդաբանությամբ է քննված տարբեր աղբյուրներից ժողովված նորջուղայական 82 շարական:

Գ. Ամիրադյանի գնահատմամբ՝ Նոր Ջուղայի երգվածքը հայ հոգևոր երգարվեստի մեծարժեք և ինքնատիպ դրսևորումներից է, որ ճյուղավորվել է հոգևոր երգեցողության կենտրոնական՝ էջմիածնական ավանդույթից: Այս համատեքստում հետազոտողը նորջուղայական նմուշները մեկ առ մեկ բաղդատել է Նիկողայոս Թաշճյանի ձայնագրած «Ձայնագրեալ Շարական հոգևոր երգոց» հատորի նմուշների հետ և համեմատական-քննական հանգամանակի վերլուծությունների ընթացքում ստացված արդյունքների հիման վրա կազմել նորջուղայական և էջմիածնական երգվածքները ներկայացնող ձայնեղանակային-դարձվածաբանական շտեմարաններ (գետեղված է Հավելված 3-ում): Ըստ էության, առաջին անգամ գիտական լայն շրջանառության մեջ է դրվել Ն. Թաշճյանի գործածած բնորոշ մեղեդիական դարձվածքների՝ ընդարձակ ու կանոնակարգված ցանկը, որը հիմնարար նշանակություն ունի և լայնորեն կիրառելի է հայ հոգևոր երգեցողության բոլոր երգվածքների համեմատական ուսումնասիրության գործընթացում: Այսպիսով, խնդրո առարկա աշխատությունը ոչ միայն Նոր Ջուղայի կամ հնդկահայոց երգվածքի ամբողջական և լիակատար պատկերումն է՝ բնորոշ օրինաչափություններով հանդերձ, այլ, փաստորեն, ներառում է նաև հեղինակի՝ գու-

գահեռաբար կատարած հետազոտությունը հենց բուն էջմիածնական եղանակների մասին:

Գիրքը ներառում է նաև բազմաթիվ հավելվածներ, որոնցում ի մի են բերված Գ. Ամիրադյանի կատարած մանրախույզ աշխատանքի արդյունքները: Առանցքային կարևորություն ունի Հավելված 2-ը, որում ամփոփված են Ութձայն համակարգի հնչյունաշարերն ըստ Նոր Ջուղայի երգվածքի՝ հանգետ հայ երաժշտագիտության մեջ արդեն գոյություն ունեցող թաշճյանականի: Ուշարժան են նաև Նոր Ջուղայի և էջմիածնի երգվածքներում առկա ձայնեղանակային առնչություն ունեցող համանուն շարականների (Հավելված 4), ինչպես նաև նորջուղայական երգվածքը ներկայացնող՝ այլազան սկզբնաղբյուրներից քաղված ձայնագրությունների ամբողջական բնագրերը (Հավելված 5), որոնց մի մասի վերծանությունը կատարել է հեղինակը: Առանձին ցանկով տրված են ձայնեղանակային բնորոշ թռիչքները (Հավելված 6), նաև՝ դիտարկված բոլոր շարականները (Հավելված 7):

Գ. Ամիրադյանի՝ “Ութձայն համակարգը հայ հոգևոր երգարվեստի Նոր Ջուղայի կամ Հնդկահայոց երգվածքում” աշխատությունը նոր խոսք է հոգևոր երգվածքների ուսումնասիրության պատմության մեջ, որում, առաջին անգամ հայ երաժշտագիտության մեջ, ներկայացված է հոգևոր երգեցողության հինգ ճյուղավորումներից մեկն իր համակողմանի և լիակատար քննությամբ: Աշխատությունն արժևորվում է գիտական բարձր մակարդակով, շարադրանքի լեզվատճական անաղարտությամբ, գիտական պատշաճ ապարատով, ինչպես նաև՝ գրականության բազմաբնույթ ու ներկայանալի ցանկով: Մեկ անգամ ևս շեշտելով՝ խնդրո առարկա աշխատության անուրանալի արժանիքները՝ այն համարում ենք լուրջ ներդրում հայ երաժշտագիտության մեջ և չափանմուշ՝ մնացյալ երգվածքների առնչությամբ կատարվելիք ուսումնասիրությունների համար:

Վկայակոչելով ավետարանական հայտնի խոսքը՝ “Զի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւք են ընտրեալք” (Մտթ. 20:16), լիահույս ենք, որ Գ. Ամիրադյանն իր գիտական ներուժն այսուհետ ևս ի սպաս կդնի հայրենի երաժշտագիտության առաջընթացին:

ԱՍՏԴԻԿ ՄՈՒՇԵՂՅԱՆ